

Manuel Seco, Olimpia Andrés, Gabino Ramos (1999): *Diccionario del español actual*. Madrid: Aguilar (2 vols.), 4638 páxs.

Trinta anos pasaron desde que un equipo entusiasta dirixido polo profesor Manuel Seco iniciaba os traballos para elaborar un diccionario que recollese o léxico actual baseándose nos usos reais observados nos textos. Este período de tempo, que pode parecer excesivo, resulta, pola contra, facilmente explicable tendo en conta o volume a as características da obra, e máis sabendo que os autores traballaron co vello método da “caixa de zapatos” (as citas dos textos recolléronse á man en fichas de papel) e só ó final do traballo contaron coa axuda da informática.

A pesar de que as modernas teorías lexicográficas inciden na importancia do corpus como base fundamental para a confección dun diccionario, a práctica habitual segue sendo que estes se baseen, en maior ou menor medida, nos existentes, perpetuando unhas veces erros e outras voces ou acepcións desusadas. No caso do castelán xa se ten referido M. Seco á excesiva dependencia dos dicionarios con relación ó da Real Academia Española¹. Para superar esta eiva crónica partiuse de case dúas mil obras, maiormente literarias (excluíndo a poesía), pero tamén outras de moi diversa índole (de relixión, de leis, discursos políticos, catálogos varios, traballos manuais, xogos de cartas, cine, guías de teléfonos, etc.); e máis de trescentas publicacións periódicas, sobre todo, como é de esperar, de difusión nacional, pero sen descoída-las de ámbito máis reducido. Os autores xustifican no prólogo a non inclusión de testemuños orais pola dificultade de comprobar nestes casos a realidade dos usos.

Tódalas obras utilizadas foron publicadas na segunda metade do século, concretamente entre 1955 e 1993, e delas extraéronse non só as 75.000 entradas senón tamén as acepcións recollidas. Non se cingue ó prescrito polo diccionario académico, tradicional patrón do castelán, pois estaría en contradicción co seu obxectivo de describi-lo léxico actual, e non pretende ser normativo, pero inclúe orientacións abundas para evitar un uso incorrecto dos termos.

Falaremos a seguir das principais características que fan deste diccionario unha obra novidosa, tratando en primeiro lugar as relativas á macroestructura e a seguir as que se inclúen na microestructura.

Adoptando unha perspectiva histórica, os homónimos trátanse habi-

¹ “La peculiaridad de la tradición lexicográfica del español es el *academicocentrismo*. En esa tradición se encuentran, de un lado, el Diccionario de la Academia Española; de otro, todos los demás. Pero la relación entre el primero y los segundos es la misma que rige entre el Sol y los planetas”. M. Seco (1995): “La microestructura del *Diccionario del Español Actual*”, in Constantino García, Isabel González, Manuel González (eds.) (1995): *Actas do Simposio de Lexicografía actual: elaboración de dicionarios*, Anexo 3 de *Cadernos de Lingua*. A Coruña: Real Academia Galega, p. 25.

tualmente en entradas separadas se proceden de étimos distintos, pero aquí faise en coherencia cunha perspectiva actual, segundo a cal un falante ve hoxe as palabras como iguais ou distintas segundo a proximidade ou a distancia entre as acepcións. Así, casos coma *albino*, *cura*, *dominó*, *fila*, *ley*, *pastel*, *peso* ou *tártago*, que no dicionario académico figuran cunha soa entrada, están tratadas en dúas ou tres nesta obra. Outras que xa estaban desdobradas no dicionario da RAE estano agora con máis detalle, coma *cuco*, que pasa de dúas a cinco entradas; *dieta*, de dúas a tres; *lima*, de tres a cinco; ou *polo*, de catro a cinco. No *Diccionario del español actual* inclúense acepcións non recollidas no da RAE, como *doblón*, coa acepción de tauromaquia; *farsa* coa de gastronomía; *latiguillo*, coa de mecánica; *nodo*, coa cinematográfica; *pascal*, coa de informática; *patear*, coa do golf; ou *simá*, coa de xeoloxía. En moitos destes casos trátase de usos xergais (*pollo*, *tocata*, *trullo*) e noutros de usos de determinadas zonas (*jarrete*, *papada*). Figuran sempre en entradas separadas as palabras con distintas categorías gramaticais, a non ser no caso de substantivacións ou adxectivacións.

Aparecen baixo a mesma entrada os substantivos masculinos e femininos referidos a seres animados, mesmo nos casos en que o feminino se forma mediante un sufixo derivativo, que normalmente se tratan por separado nos dicionarios, aínda que non hai unha norma xeral. Cando existe unha distancia considerablemente grande na forma e, en consecuencia, na ordenación alfabética entre estas formas femininas do substantivo e as súas correspondentes masculinas, dásele entrada tamén á forma feminina, e dela remítese á masculina (isto faise, por exemplo, en casos coma *gallina*, *heroína*, *princesa*, *zurina*, etc.). Pola contra, cando a forma feminina cadra próxima á masculina na ordenación alfabética, xa non se fai esta remisión (*baronesa*, *condesa*, *emperatriz*, *marquesa*).

Chama a atención a cantidade de xentilicios recollidos. Xa os autores declaran no prólogo (p. XVI) que aparecen tódolos que documentaron nos textos. A relación simplemente dos referidos a localidades galegas sería longa (*arzuano*, *carballinés*, *fonsagrado*, *mondarizano*, etc), e mesmo atopamos algún neste dicionario que non foi recollido no *Diccionario da Real Academia Galega*, como *barquense* (do Barco de Valdeorras), menos frecuente có outro xentilicio referido á mesma localidade, *valdeorrense*, tamén incluído como entrada. E moito máis longa sería a relación dos correspondentes a lugares do resto da península (*arriatano*, *benidormense*, *benidormí*, *ezcayarense*, *mijadeño*, *olitense*, etc.); pero tamén abundan os estranxeiros (*barbadense*, *chicagiense*, *kirguízo*, *yanomani*, etc.).

Teñen cabida así mesmo substantivos procedentes de marcas comerciais lexicalizadas, como poden ser *jacuzzi*, *kalashnikov*, *tampax* ou *walkman*.

Aparecen incluídos como entradas os adverbios en *-mente*, porque aínda que o seu significado é case sempre deducible a partir do adxectivo sobre o que se forman, non tódolos adxectivos son susceptibles de dar lugar a estes adverbios (prólogo, p. XVI). Esta información parécenos especialmente útil para falantes non nativos, que tamén foron tidos en conta como posibles destinatarios da obra.

Pero se a selección de entradas e acepcións está tratada con rigor, tamén o está a microestrutura, onde se levaron á práctica as ideas xa expostas por Seco², especialmente no que se refire á necesidade de evita-la definición múltiple, tan

² Manuel Seco (1987): *Estudios de lexicografía española*. Madrid: Paraninfo.

frecuente para os substantivos que designan animais ou plantas, e á separación do contorno e o núcleo da definición.

Aínda que unha lectura atenta do prólogo sempre permite entender, e aproveitar, mellor os datos contidos nun dicionario, nesta obra a exposición da información é sinxela e a penas se utiliza simboloxía, que normalmente supón un atranco para un lector pouco afeito. O que si se aprecia é unha certa insistencia no uso da cursiva para todo tipo de explicacións, cando probablemente fose máis axeitado variar en maior medida a tipografía, para distinguir unhas indicacións doutras.

A continuación da entrada e antes ou despois da categoría gramatical (para simplificar elimínase o *v.* correspondente ós verbos e o *s.* correspondente ós substantivos e aparece simplemente *tr.*, *intr.*, *pr.* e *m.*, *f.*), veñen, de se-lo caso, informacións sobre a pronuncia, a grafía, o feminino e o plural, a vixencia das voces, a localización xeográfica (cando son usuais só nunha determinada zona), o nivel de uso, a intencionalidade (humorística, despectiva), o nivel sociocultural, o ámbito científico ou técnico ó que se refiren ou a conxugación no caso dos verbos irregulares. Entre estas indicacións destacaríamos, polo seu afán de precisión a de *boy raro*, aplicada a palabras frecuentes nos textos das primeiras épocas, pero que case non aparecen nos máis recentes. Tamén pode aparecer-la transcripción fonética, a lingua de procedencia se a palabra é estranxeira ou a indicación de que se trata dunha marca comercial lexicalizada.

O principio que rexe a organización dos artigos é o sintáctico. As acepcións distribúense en grupos atendendo á categoría gramatical á que corresponden, e preséntanse en parágrafos independentes (no mesmo parágrafo se se trata de subacepcións). As locucións non van todas xuntas ó final, como é práctica habitual, senón que, de acordo co seu funcionamento, están dentro da categoría á que son equiparables. Por exemplo, na entrada *pata*, as expresións *pata de gallo* ou *mala pata* inclúense no grupo do substantivo feminino, *de pata de banco* no da locución adxectiva, *bailar en una pata* ou *meter la pata* no da locución verbal e *a cuatro patas* ou *patas arriba* no da locución adverbial.

A peza clave dun dicionario de lingua, a definición, está redactada e presentada segundo propón a lexicografía moderna, tal como se apuntaba anteriormente. As definicións son breves e concisas e evitouse introducir definicións enciclopédicas, propias dos dicionarios de cousas, nas que se inclúen excesivos datos, cando o ideal sería incluír só aqueles pertinentes para distinguir unha unidade doutra. Indícase con frecuencia o nome científico de animais e plantas para que poida ampliar-la información quen así o desexe. Polo que respecta ó contorno da definición, sepárase do núcleo mediante corchetes e, se se considera necesario, indícase a función sintáctica dos elementos que nel se inclúen. Non é o primeiro dicionario no que se practica esta diferenciación, aínda que hoxe por hoxe non é o máis corrente. Isto permite diferencia-lo esencial da definición doutros datos, tamén interesantes, pero accesorios. Esta estrutura da definición orienta sobre o funcionamento da palabra tratada e supera o principio de substituíbilidade que debe satisfacer toda definición lexicográfica.

No Preámbulo dise que “La definición de las palabras resulta insuficiente si no se di cómo funcionan en la frase” (p. XI). A definición que atende exclusivamente

ó contido non está completa, xa que non se contribúe a que o usuario do dicionario poida utiliza-la forma da entrada de acordo co uso da lingua. Por iso, a continuación das definicións aparecen, outra vez en cursiva, indicacións como *Precedido de prep, o como suj de una or cualitativa, se sustantiva (abora, I, 1); Tb abs (bombear, 2); Tb n, referido a pers (eolio, b); Tb fig. Frec el cd es refl (meter, I, A); Frec con comple como DONDE NO LE LLAMAN, EN LO QUE NO LE IMPORTA (meter, B, b); Gralm con los advs MUY, TAN, MÁIS o MENOS (mirado, 2); Cuando el cd designa cosa, frec lleva la prep A (obedecer, A, 1); etc.*

Indicouse máis arriba que as definicións eran breves. Non se pode dici-lo mesmo das citas. Non aparece un contexto mínimo no que figure a palabra, senón que é todo o longo que se xulgou necesario para ver claramente o uso. Pero, ás veces, documentacións recollidas sobre termos científicos, tiradas de anuncios publicitarios dos xornais ou das guías de teléfonos serven soamente como proba da existencia dunha forma, xa que son simples enumeracións. Normalmente non se incluíu unha única cita en cada acepción, senón que o máis frecuente é que haxa varias. O que se percibe é certa reiteración á hora de escolle-los autores cos que se exemplifica.

En conclusión, a base da que parte así como o tratamento e a presentación da información fan deste dicionario a mellor ferramenta para coñece-lo léxico español actual e tamén para utilizalo, superando con diferenza en método e resultados as obras anteriores.

Mº CARMÉ PAZOS BALADO